

**ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ
ЛІНГВІСТИЧНИХ КЛАСАХ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СЕРЕДИНІ 60-Х РР. ХХ СТ.**

**TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN SPECIALIZED
LINGUISTIC CLASSES IN GENERAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS
OF THE VOLYN REGION IN THE MID-60's. XX CENTURY**

Левенець О.М.,

*магістр історії, аспірант кафедри нової
та новітньої історії України*

*Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки*

Публікація показує результати науково-історичного дослідження, темою якого є процес викладання іноземних мов у спеціалізованих лінгвістичних класах у загальноосвітніх навчальних закладах Волинської області у середині 60-х рр. ХХ ст. У статті висвітлюються основні особливості процесу викладання, перераховано досягнення та недоліки тогочасного викладання іноземних мов. Також наведена статистика щодо кадрового та матеріально-технічного забезпечення лінгвістичних класів.

Ключові слова: іноземна мова, лінгвістичний клас, викладання, вчитель, учень, школа, навчальний процес.

Публикация отражает результаты научно-исторического исследования, темой которого является процесс преподавания иностранных языков в специализированных лингвистических классах в общеобразовательных учебных заведениях Волынской области в середине 60-х гг. ХХ в. В статье демонстрируются основные особенности процесса преподавания, перечислены достижения и недостатки тогдашнего преподавания иностранных языков. Также приведена статистика касательно кадрового и материально-технического обеспечения лингвистических классов.

Ключевые слова: иностранный язык, лингвистический класс, преподавания, учитель, ученик, школа, учебный процесс.

The publication reflects the results of the scientific-historical research, the subject of which is the process of teaching foreign languages in specialized linguistic classes in general education institutions of the Volyn region in the mid 60's of the XX century. The article describes the main features of the teaching process, lists the achievements and disadvantages of the contemporary teaching of foreign languages. Also the publication provides statistics of personal, material and technical support of linguistic classes.

Key words: foreign language, linguistic class, teaching, teacher, pupil, school, educational process.

Постановка проблеми. Іноземна мова, як дидактична дисципліна, була важливою компонентою навчального процесу у загальноосвітній школі радянського часу. Не виключенням були і західні області УРСР, зокрема й Волинська область, де були певні проблеми з викладанням іноземних мов. Попри незадовільне матеріально-технічне та кадрове забезпечення, вже у середині 60-х рр. ХХ ст. функціонували загальноосвітні школи зі спеціалізованими лінгвістичними класами, де здійснювалось поглиблене викладання іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціальних наукових досліджень з цієї проблематики не проводилось. Відповідно, у сучасній історіографії немає великої кількості публікацій, які ґрунтовно висвітлювали б дану проблему. Частково ця тема розглядалась ще у 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. у публікаціях таких авторів, як: Н.І. Єфременко та Н.І. Кікець, опосередковано, окремі аспекти теми, відображено у деяких статтях авторів у часи незалежної України – С.А. Бондар та Т.Р. Шевчук.

Формулювання цілей статті. Мета статті – об'єктивно висвітлити процес викладання іноземних мов у спеціалізованих лінгвістичних класах у загальноосвітніх школах Волині у середині 60-х рр. ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. У Волинській області у середині 60-х рр. ХХ ст. було три загальноосвітні середні школи і три школи-інтернати, в яких діяли спеціалізовані класи з поглибленим вивченням іноземних мов та викладанням ряду шкільних предметів іноземними мовами. З них дві загальноосвітні школи і одна школа-інтернат знаходились у м. Луцьку, одна загальноосвітня школа у м. Ковелі, дві школи-інтернати: у смт. Іваничах та у с. Княгининок (тодішнього Рожищенського р-ну).

У Луцькій школі-інтернаті викладалась німецька мова, в усіх інших школах зі спеціалізованими лінгвістичними класами – англійська [4, арк. 77].

Усього у цих шести школах, станом на 1964/1965 навчальний рік, було тридцять вісім – I–IV спеціалізованих лінгвістичних класів, чотири – V–VI. V і VI класи у цьому навчальному році були лише у Луцькій середній школі № 1, де було розпочато поглиблене викладання англійської мови з I-го класу у 1959 році. У I–IV класах навчався 1321 учень, з них у середніх школах – 890, у школах-інтернатах – 431. У V–VI класах навчалось 125 учнів [4, арк. 77].

Щодо педагогічного складу ситуація була вкрай не простою. По-перше, не вистачало висококваліфікованих учителів. По-друге, досить часто траплялись випадки, що вчителі працювали не за своєю спеціальністю. По-третє, деякі вчителі, маючи іншу педагогічну спеціальність, працювали на посадах учителів іноземних мов і паралельно, заочно здобували потрібну вчительську спеціальність. Це було наслідком гострої нестачі педагогічних кадрів. По-четверте, матеріально-технічна база цих шкіл була дуже слабкою, не вистачало навіть шкільного приміщення, класних кімнат, наочності,

підручників та іншої навчально-методичної літератури [4, арк. 77].

У шістьох загальноосвітніх навчальних закладах Волинської області у середині 60-х рр. ХХ ст., в яких були лінгвістичні класи, працював 31 вчитель іноземної мови, з них 19 у загальноосвітніх школах і 12 у школах-інтернатах. З-поміж них повну вищу спеціальну освіту, здобуту денною формою навчання, мали лише 20 вчителів, у тому числі 8 у школах-інтернатах. Троє вчителів закінчили відповідні факультети заочно. Чотири вчителі (з них троє у школах-інтернатах) викладали не ту мову, яка була їх основним фахом. Троє вчителів свого часу закінчили факультети російської мови і паралельно з викладанням іноземних мов у школах, заочно навчались на факультетах англійської мови. Одна вчителька була випускницею історико-філологічного факультету і працювала на посаді вчителя іноземної мови [4, арк. 77].

Із зазначеної вище кількості вчителів тільки четверо мали стаж роботи від 15 до 20 років – А.І. Шамрай (завуч школи № 5 м. Луцька), В.А. Боброва (учитель англійської мови школи № 1 м. Луцька), З.В. Сушкова (учитель німецької мови Луцької школи-інтернату), О.А. Прищеп (учитель англійської мови Ковельської середньої школи № 1). Окрім того, 10 учителів мали стаж роботи від 5 до 10 років. 17 вчителів мали стаж роботи менше ніж 5 років [5, арк. 78].

Найкраще забезпечена вчителями іноземних мов була школа № 1 м. Луцька [3]. Усі вчителі цієї школи, за винятком двох, мали відповідну повну вищу освіту, добре володіли іноземною мовою, яку викладали та постійно працювали над підвищенням свого мовного рівня. Так, завуч цієї школи, учитель англійської мови у спеціалізованих класах Л.С. Немировська склала кандидатський мінімум при Київському державному університеті. Досвідчений учитель В.А. Боброва не одноразово відзначалась вмілим підходом до учнів молодшого віку і вмінням працювати безперекладним методом. Досить

добре працювала Л.Ф. Кварцяна та молоді вчителі Х.Й. Корхот і І.Г. Носенко. Останній не мав спеціальної освіти, тому що закінчив факультет російської філології у державному університеті. Паралельно з викладанням іноземної мови, заочно навчався у Київському державному педагогічному інституті іноземних мов. Проте, він добре володів англійською мовою і багато працював над вдосконаленням свого мовного рівня, та відповідно, якісне викладання у спеціалізованих класах, на думку інспекторів Волинського обласного відділу народної освіти, цілком забезпечував.

У Ковельській середній школі № 1 працювала вчителем англійської мови О.А. Прищепа – одна з найкращих вчителів іноземної мови на той час у Волинській області. Її педагогічний досвід переймали інші вчителі, також її неодноразово запрошували надавати методичні та дидактичні рекомендації вчителям іноземних мов, які проходили курси підвищення кваліфікації у Волинському обласному інституті удосконалення кваліфікації вчителів [12]. Вона єдина з учителів спеціалізованих класів, яка закінчила два факультети – англійської мови і географічний, тому могла викладати у старших класах географію англійською мовою. Для її роботи було характерно застосування безперекладного методу роботи, широке застосування наочності при вивченні лексики англійської мови. Часто на уроках педагог дуже вміло моделювала життєві ситуації, які спонукали учнів до спонтанної розмовної мови.

У Луцькій середній школі № 5 з 9 вчителів тільки 2 не мали відповідної освіти. Проте, ці вчителі не мали великого викладацького досвіду. Англійською мовою вони володіли достатньо, але між собою розмовляли мало, а це відображалось і на учнях (у цій школі був низький рівень засвоєння учнями іноземної мови). Учителі А.М. Коробко і В.А. Новоселецька, які не мали відповідної освіти, працювали і навчались заочно на англійському відділенні у педагогічному інституті.

Ці вчителі не достатньо володіли англійською мовою і методикою її викладання [5, арк. 78].

Зв'язок вчителів іноземних мов з кафедрою іноземних мов Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки був недостатнім, попри те, що трое викладачів цієї кафедри мали навчальні години у Луцькій середній школі № 5, проте вони мало цікавились роботою у спеціалізованих класах [6, арк. 79].

Щодо шкіл-інтернатів, то там в основному працювали молоді вчителі зі стажем викладацької роботи один-два роки. У Луцькій школі-інтернаті через нестачу педагогічних кадрів довелось у 1964–1965 навчальному році доручити викладання німецької мови у спеціалізованих класах вчителям французької мови – Г.А. Холомонюку та Е.Й. Сапіро (випускникам Київського державного університету). У цій же школі працювала вчитель Г.В. Леоненко, яка за час навчання в інституті не опанувала правильну вимову і робила чимало фонетичних і лексичних помилок. Вона закінчила факультет української та німецької мови Житомирського державного педагогічного інституту.

В Іваничівській школі-інтернаті працювали два вчителі англійської мови і один вчитель французької мови, хоча він викладав англійську мову. Викладання іноземних мов у спеціалізованих класах цього навчального закладу відзначалось як задовільне, проте учні не демонстрували значних успіхів у засвоєнні знань.

Однак, не дивлячись на численні труднощі із кадровим забезпеченням, методична робота в усіх школах проводилась. В усіх луцьких школах працювали семінари вчителів іноземних мов щодо розвитку усної мови під керівництвом учителів, які найкраще володіють повною іноземною мовою. Використовувалась при цьому й звукозаписуюча апаратура. У Ковелі та в Іваничах учителі спеціалізованих класів, разом з вчителями інших ближніх шкіл, працювали над підвищенням своїх знань тієї, чи іншої іноземної

мови та методики її викладання у загальноосвітніх навчальних закладах. В усіх школах була добре організована робота шкільних предметних комісій, які планували організацію позакласної роботи, виготовлення наочності, оформлення кабінетів іноземних мов, обговорювали форми і методи роботи у спеціалізованих класах, вивчали, переймали і запроваджували у себе кращий педагогічний досвід [6, арк. 79].

В усіх тогочасних волинських школах з лінгвістичними класами, головна увага зверталась на опанування вчителями безперекладних форм роботи та створення ними ситуацій, які наближали б викладання іноземної мови до життя.

Волинський обласний інститут удосконалення кваліфікації вчителів постійно надавав спеціалізованим класам методичну допомогу. Регулярно проводились спецсеінари для вчителів іноземних мов. Так, наприклад, у квітні 1963 р. був проведений семінар щодо ознайомлення з роботою республіканської наради, яка проходила у Львові на базі середньої школи № 4. Часто проходили семінари-практикуми у Луцькій середній школі № 1, наради по запровадженню кращого педагогічного досвіду.

Проте достатньо складним було питання матеріально-технічного забезпечення. У Луцькій середній школі № 1 класних кімнат у середині 60-х рр. ХХ ст. вистачало лише при тій умові, якщо спеціалізовані лінгвістичні класи працювали у дві зміни. У Луцькій середній школі № 5, станом на 1963–1964 навчальний рік і декілька наступних навчальних років, класних кімнат вистачало за умови, що спеціалізованих перших класів набиралось не більше двох. Для того, аби вистачало класних кімнат, всі шкільні збори і заняття гуртків змушені були проводитись в актовому залі. Школа постійно у 60-х рр. працювала у дві зміни [6, арк. 79].

У Луцькій школі-інтернаті спеціалізовані класи працювали в окремому приміщенні, де було десять класних кімнат і три вестибюлі, які теж були обладнані

шкільними меблями і використовувались для проведення навчальних занять. У цій школі-інтернаті перед початком 1963–1964 навчального року були проведені певні незначні об'єднання декількох спеціалізованих класів, чим й вдалось розв'язати нестачу класних приміщень.

В усіх школах були облаштовані класикабінети, де зосереджувалась наочність, затемнені вікна і була можливість демонструвати діафільми і кінофільми. Проте, повністю обладнаних звукотехнічною апаратурою кабінетів-лабораторій, станом на середину 60-х рр. ХХ ст., на Волині у школах не було. Усі школи, які мали лінгвістичні класи, були забезпечені патефонами з пластинками, а магнітофони були не у всіх школах [7, арк. 80].

Найбільш якісне та ефективне викладання іноземних мов відбувалось у спеціалізованих лінгвістичних класах Луцької середньої школи № 1. Тому керівники Волинського обласного відділу народної освіти саме у цій школі намагались впровадити експериментальну, як на той час для області, ідею – викладання окремих навчальних предметів іноземною мовою. Проте організувати якісне викладання загальноосвітніх навчальних дисциплін іноземною мовою було дуже складним завданням. Оскільки у Луцькій середній школі № 1 спеціалізованим був тільки VI клас, то навчальні предмети англійською мовою, станом на 1963–1964 навчальний рік, не викладались, тому що за навчальною програмою 1963 р. це не було передбачено. Учням VII класу 1964–1965 навчального року також не викладали навчальні предмети іноземною (англійською) мовою. Упровадження методик викладання окремих предметів іноземною мовою гальмувалось через ряд причин: відсутність досвіду такої роботи у даному навчальному закладі, відсутність відповідного матеріально-технічного забезпечення, а також певні побоювання вчителів брати на себе відповідальність за таку експериментально-дидактичну роботу, як це здавалось для тогочасних луцьких педагогів.

У 1964 р. інспекторами Луцького міського відділу народної освіти була здійснена перевірка стану викладання іноземних мов і якості знань учнів у даних спеціалізованих школах. Перевірка показала, що у всіх школах у I і II класах результати роботи не погані. За висновками інспекторів, учні засвоювали достатню кількість лексичних одиниць, відповідали на запитання і могли досить добре розмовляти на певні теми, які були визначені у навчальній програмі. Найкращих результатів досягли вчителі О.А. Прищепа (Ковель) та В.А. Боброва (Луцьк). Ці вчителі, вже у 1965 р. проводили уроки у I класі англійською мовою, при цьому, що учні мали чималий іншомовний словниковий запас, розуміли вчителя на уроці та ставили запитання, відповідали та вели досить великі діалоги, як для учнів I класу.

Разом з тим, були й певні дидактичні недоліки і труднощі у викладацькій діяльності тодішніх педагогів. Основні труднощі, що спіткали вчителів при викладанні іноземних мов у спеціалізованих других класах даних навчальних закладів, це робота з підручником, читання і письмо. Оскільки підручник з англійської мови для загальноосвітніх шкіл під редакцією О.С. Ханової не відповідав тематиці програми, вчителям було важко поєднувати роботу учнів над читанням і письмом з роботою над усною мовою. Пізніше, у III і IV класах, ставали дедалі помітнішими всі недоліки, які були допущені вчителями-лінгвістами у I і II класах – розвиток в учнів лише механічної, а не творчої пам'яті. Викладання іноземної мови у спеціалізованих класах, починаючи з III класу, вимагало від вчителів високої дидактичної майстерності у поєднанні між собою з різними аспектами мови. Як зазначали інспектори Луцького міського відділу народної освіти, окремі вчителі надто зацикловались на одному, тому чи іншому аспекті іноземної мови. Так, учитель англійської мови Луцької середньої школи № 1 Л.О. Вербицька надто багато уваги приділяла у III і IV класах письму [1, с. 99–101]. Її учні багато

писали самостійних робіт, диктантів, міні-творів. Часто вчитель задавала домашнє завдання учням написати міні-твір іноземною мовою. Але суть проблеми у даному випадку полягала у тому, що учні поступово забували усну мову. Такі вчителі іноземної мови Луцької середньої школи № 5, як Г.І. Токар та Г.Р. Шарафутдінова, часто застосовували при читанні переклад і тим самим порушували безпосередні зв'язки, які утворились в учнів при вивченні іноземної мови у попередніх класах. Тогочасні волинські педагоги-методисти, намагались з'ясувати причини певних професійних невдач. Досліджуючи це складне питання, зробили певні висновки – основний методологічний недолік, переважно молодих вчителів іноземних мов, полягав у тому, що «вчителі задавали вивчати на пам'ять майже всі тексти підручника і переважно всі розмовні теми, передбачені програмою, замість того, аби навчити учнів творчо користуватись вивченим мовним зразком» [8, арк. 81; 9, арк. 82].

Хоча, якщо порівнювати знання учнів V–VI класів спеціалізованих шкіл з учнями V–VI класами звичайних шкіл, то слід зазначити, що у спеціалізованих класах учні значно краще розуміли іноземну мову на слух. Досить добре висловлювали свою думку, чи відповідали на поставлені питання, вживаючи більше складних граматичних конструкцій, аніж учні звичайних класів.

Аналізуючи шкільні журнали середніх шкіл I–II класів, можна помітити лише не значну кількість незадовільних оцінок. Зовсім інша ситуація спостерігалась у школах-інтернатах, де впродовж кожного навчального року майже у кожен спеціалізований клас прибуло по чотири, п'ять або більше учнів з інших не спеціалізованих класів шкіл. Педагогам доводилось з такими дітьми працювати окремо, бо вони іноземну мову вивчали слабо, або взагалі не вивчали. Тому у школах-інтернатах у середині 60-х рр. XX ст. спостерігалась затримка і неуспішність у вивченні іноземних мов навіть у лінгвістичних класах [9, арк. 82].

Педагоги-методисти та інспектори Волинського обласного відділу народної освіти у 1964 р. проаналізували викладацьку роботу вчителів іноземних мов, рівень якості освіти, ступінь засвоєння школярами знань у спеціалізованих лінгвістичних класах. На одному із засідань, яке було присвячено цій темі, ухвалили, що зважаючи на низькі показники результатів у школах-інтернатах, недоцільно відкривати спеціалізовані класи з поглибленим вивченням іноземних мов при школах-інтернатах. Відповідно до цього, вже у 1965–1966 навчальному році у Луцькій і Княгининській школах-інтернатах не було жодного I класу, який би був спеціалізованим лінгвістичним. Таким чином у цих школах продовжувалось викладання іноземної мови лише у тих класах, де вона ще викладалась раніше, а наборів нових лінгвістичних класів надалі не проводилося.

У звичайних середніх школах спеціалізовані лінгвістичні класи себе повністю виправдали, але потрібно було вводити поглиблене вивчення іноземної мови, не більше як у двох паралельних класах. Тільки у такому випадку вистачало приміщень і вчителів іноземної мови. Для того, аби ці школи нормально функціонували, виправдовували себе і забезпечували надання хороших знань учням, директори шкіл подавали службові клопотання про виділення додаткових коштів на краще обладнання кабінетів-звукотехнічних лабораторій [10, арк. 83].

Висновки. Отож, як ми бачимо, у середині 60-х рр. ХХ ст. у Волинській області було шість загальноосвітніх навчальних закладів (три середні школи і три школи-інтернати) з класами з поглибленим

вивченням іноземної мови. Поглиблене викладання іноземних мов на той час було ускладнене багатьма факторами, зокрема: нестачею висококваліфікованих педагогічних кадрів, гострою нестачею шкільних приміщень, відсутність належного методичного і матеріально-технічного забезпечення. Однак, попри складну ситуацію із забезпеченням, вчителям іноземних мов Луцької середньої школи № 1 і Ковельської середньої школи № 1 все ж вдалось досягти високих результатів. Зокрема, у Луцькій середній школі № 1 навіть були намагання запровадити викладання шкільних предметів англійською мовою, що свідчить про високу результативність навчально-виховного процесу та окремих вчителів цієї школи у той час.

Щодо шкіл-інтернатів, то у них ситуація була набагато гіршою, ніж у звичайних загальноосвітніх середніх школах. Результати роботи лінгвістичних класів себе не виправдали через ряд причин: насамперед незадовільне кадрове та матеріально-технічне забезпечення і включення нових учнів, які вливалися у класи впродовж всього навчального року. Відповідно, у 1964 р. Волинським обласним відділом народної освіти, було прийнято рішення: не набирати надалі лінгвістичних класів у школах-інтернатах.

Надалі цю тему слід досліджувати як на загальноукраїнському, так і на локальному (обласному) рівнях. Потрібно ретельно проаналізувати процес викладання іноземних мов у лінгвістичних класах у минулому, зокрема у радянські часи. З'ясувати досягнення та недоліки радянської середньої освіти для того, аби не допустити помилок минулого у сучасному навчально-виховному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар С.А., Шевчук Т.Р. Про деякі питання формування комунікативних зв'язків у процесі вивчення іноземної мови. Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Луцьк, 2005. № 4. С. 99–101.
2. Бондар С., Клименко Г. Формування вмінь і навичок розуміння іншомовного тексту. Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Романо-германська філологія. Луцьк, 1998. № 3. С. 123–124.
3. Волинь Express. 1993. 8 жовтня.
4. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп.11, спр. 672, арк. 77.
5. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп.11, спр. 672, арк. 78.
6. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп.11, спр. 672, арк. 79.
7. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп.11, спр. 672, арк. 80.
8. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп.11, спр. 672, арк. 81.
9. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп.11, спр. 672, арк. 82.
10. Держархів Волинської обл., ф. Р-59, оп.11, спр. 672, арк. 83.
11. Маїло М., Левчук Г. Психолого-педагогічний аналіз мовленнєвих навичок при вивченні іноземної мови. Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Луцьк, 2000. № 2. С. 328–330.
12. Радянська Волинь. 1966. 5 жовтня.